

Sokrates'in Öncesi ve Sonrası

F. M. Conford

Herhangi bir bilgi dalında, araştırmalarının * özünü ve amacını, dört saatlik sınırlı bir zaman dilimi içerisinde alanların uzmanlarından oluşmayan bir dinleyici kitlesine sunmaya davet edilen bir öğrenci kendisini ilgili disipline teslim etmekle şüphesiz iyi yapar. O, uzmanın, önermelerinden bazılarının içerik bakımından sorgulanabilir, nitelik itibarıyla da dogmatik olduğu gerekçesiyle çürütebileceği ve birçok şeyin hiçbir mazereti olmayan ihmaline dikkat çekeceğini bilir. Bununla birlikte koltuğuna yaslanması ve ayrıntılar tarafından çoğunluk kararlılaştırılan ana çizgileri takip etmesi onun için daha iyi olacaktır. Sokrates'in benim incelemekle yükümlendirildiğim dönemin merkezi şahsiyeti olarak görülmesi gerektiği ve benim işimin onun felsefeyi doğaya ilişkin araştırmadan insan yaşamına ilişkin araştırmaya döndürmesinin anlamını aktarmak olduğu açık görünmektedir. İşte bu yüzden Erken İyonya bilimini, Sokrates'i niçin tatmin etmeyi başaramadığını gösterecek şekilde betimlemeye çalıştım. Ve Platon ve Aristoteles'in sistemlerini, Sokrates'in keşfinin sonuçlarını dünyaya dair yoruma taşıma teşebbüsleri olarak ele aldım. Söz konusu keşfe dair daha derinlikli bir kavrayışı Mr. Henry Bergson'un, bu konferansları tasarlamakta oluğum sırada elime geçen *Les deux sources de la morale et de la religion* (ahlak ve dinin iki kaynağı) adlı kitabından kazandım.

Yunan'ın modern yaşama ilişkin katkısına ilişkin araştırmamızdaki görevlendirmeleri yapma konusunda son derece iyi bir seçim olan bilge ve kibar hümanist Goldsworthy Lowes Dickinson'un ölümünü dizinin son konuşmalarını yapmazdan önce öğrendim. Hiçbir İngiliz klâsik dünya uzmanı, Atina'nın yıkılışından beri öğrenmiş olduklarından daha fazlasını zaman zaman unutmuş görünen bir dünyada

* Bu kitapta ihtiva edilen dört konferans 1932'de Cambridge'te The Board of Extra Mural kürsüsü tarafından düzenlenen yaz kursunda Grek Felsefesi üzerine bir dersin parçası olarak verilmiştir. Kurs için seçilmiş olan konu, *Greklere Modern Hayata Katkısı* idi.

Sokrates'in ruhunun nasıl yeniden yaşayabileceğini yazdıklarından daha çok ne olduğuyla gösterebilmiş değildir.

Bu konferanslar boyunca bana Yunan felsefesinin bütün bir yaratıcı dönemi –Sokrates öncesi İyonya doğa bilimi, Sokrates'in kendisi ve onun esas izleyicileri olan Platon ve Platon'un öğrencisi olan Aristoteles– hakkında konuşmak bana düşüyor. Düşünce tarihinin yaklaşık olarak 300 yılı, M.Ö. 6., 5. ve 4. yüzyılları kapsayan bir dönemin kaba bir taslağını dahi vermeye teşebbüs edemem. Sadece Sokrates'in yaşamı ve eserinin niçin söz konusu tarihin merkezi krizini ve dönüm noktasını belirleyen bir şey olarak öne çıktığını anlatmaya çalışacağım. Pre-Sokratiklerden, sonra Sokrates'in kendisinden ve nihayet Platon ve Aristoteles tarafından işlenmiş olan Sokratik Felsefeden bahsediyoruz. Sokrates adı niçin kendisinden önceki felsefeyi olduğu kadar kendisinden sonraki felsefeyi de tanımlamak için kullanılmaktadır.

Platon diyaloglarından birinde, Sokrates'in kendisinin gerçekleştirmiş olduğu düşünce devrimini, - felsefeyi dış dünyaya ilişkin araştırmadan, insana ve insani eylemin toplumdaki amaçlarına ilişkin araştırmaya nasıl döndürdüğünü - betimlemesini sağlar. *Phaedo* da Sokrates ve dostları arasında onun öldüğü gün geçen tartışma dönüp dolaşıp en sonunda ruhun varlığa gelen ve yok olup gidebilen türde bir şey olup olmadığı sorusuna gelir. Bu soru, gelip geçici şeylerin varlığa gelişi ve yok oluşuyla ilgili olarak daha önce ortaya konmuş olan açıklamaların gözden geçirilmesini gerekli kılar. Bu ünlü pasajın özünü hatırlatmama izin verin.

Sokrates konuşmasına gençliğinde filozofların dünyanın ve canlı varlıkların kökenini nasıl açıkladıklarını öğrenmek için sabırsızlanmış olduğunu söyleyerek başlar. O, sunulmuş olan açıklama ya da neden türleriyle tatmin olamayacağı için bu doğa biliminden kısa süre içinde vazgeçmiştir. Örneğin bazıları hayatın kökenini sıcak ve soğuk eylemiyle başlayan bir fermantasyon sürecinde bulmuşlardır. Bu tür açıklamaların kendisini hiçte daha da bilge yapmayacağını hisseden Sokrates bu türden soruşturmalar için doğal bir yeteneği olmadığı sonucuna varır.

Sonuç itibarıyla onun niçin tatmin olmadığını tahmin etmek kolaydır. Bu ilk dönem biliminde fiziki bir olayın, o, (deyim yerindeyse) parçalara bölüdüğü ve ondan önce gelen veya onu meydana getiren başka fiziki olaylar aracılığıyla betimlendiği zaman "açıklanmış" olduğu var sayılıyordu. Böyle bir açıklama hiç kuşku yok ki olayın *nasıl* meydana geldiği ile ilgili olarak daha ayrıntılı bir resim sunar; fakat Sokrates'in düşüncesine göre, onun niçin vuku bulduğunu bize söyle-

mez. Sokrates'in talep ettiği neden türü niçin sorusuna yanıt olacak nedendir. Sokrates daha sonra, birilerini dünyanın bir Akıl tarafından düzenlenmiş olduğunu söyleyen Perikles'in filozof dostu Anaxagoras tarafından yazılmış bir kitabı yüksek sesle okurken duymuş. Bu durum onun ümitlerini en yüksek düzeye çıkarmış. Her şeyi düzenleyen bir Akıl, onun düşüncesine göre onları kesinlikle "kendileri için en iyi olacak" şekilde düzenler. O, Anaxagoras'ı dünya düzenini, kör bir mekanik zorunluluğun sonucu olarak değil de, bir plânın ürünü olarak açıklarken bulmayı ümit emiş. Bu taktirde, söz konusu düzenin nedeni şeylerin, kendisinden doğmuş oldukları daha önceki bir halleri değil fakat hizmet ettiklerinin gösterilebileceği bir amaç ya da niyet olacaktı. Bu türden nedenler Sokrates'e anlaşılabilir ve tatmin edici görünüyordu. Sokrates'in kendisi niçin içinde bulunulan anda hapisanede ölümü bekleyerek oturmaktadır? Elbette bedenindeki kaslar onu oraya taşıyacak ve bir oturma konumuna yerleştirecek şekilde büzülmüş olmaları için değil; fakat o, Atina mahkemesinin kararına uymanın daha iyi olacağını düşündüğü için. Bununla birlikte Sokrates, Anaxagoras'ı okuduktan sonra, bu Aklın eyleminin mekandaki hareketi başlatmakta sınırlanmış olduğunu görür; geri kalan hareketlere gelince, Anaxagoras onları açıklamak için alışılmış türden mekanik nedenlere başvurur. Dünya bu sistemde herşey bir yana iyi bir amaç için yaratılmış değildi. Sokrates'in kendisi Anaxagoras'ın yapmadan bırakmış olduğu şeyi yapmaya kalkışamazdı. Anlaşılır bir doğa sistemi bulma ümitlerinden tümüyle vazgeçti ve dış dünyadaki şeylere ilişkin çalışmadan tamamen uzaklaştı.

Platon ve Ksenefon tarafından tasvir edildiği şekliyle Sokrates'in, işte bu durumun bir sonucu olarak Doğa hakkında değil fakat toplum içindeki insan yaşamı, doğru ve yanlışın anlamı, uğrunda yaşanamız gereken amaçlar hakkında tartışırken buluruz. Platon burada Sokrates'in biyografisindeki kritik bir andan çok daha fazla derin manası olan bir şeyi betimlemektedir. Dış dünyadan iç dünyaya dönen sadece insan Sokrates değil fakat onun kişiliğinde felsefenin bizatihi kendisiydi. O ana kadar felsefenin gözleri, çevreleyen doğanın değişen manzarasına ilişkin olarak makul bir açıklama bulmak amacıyla dışarıya çevrilmişti. Şimdi bu gözlerin görüşü başka bir alana – insan yaşamının düzeni ve amaçlarına- ve, bu alanın merkezinde bulunan, bireysel ruhun doğasına yöneltilmiştir. Pre-Sokratik felsefe (göstermeye çalışacağım üzere) Doğa'nın keşfiyle, Sokratik felsefe ise insan ruhunun keşfiyle başlar.

Sokrates'in yaşamı kendisine çok yaraşan düsturu *Delphoi* tapırındaki "kendini bil" yazıtında buldu. İnsanın kendisinde dış Doğayı anlamaktan çok daha acil bir problemi, tam da o zamanda ve o yerde keşfetmesinin, acaba nedeni neydi? İnsan ruhunun ve insanın kendi yaşamının anlamını onun için cansız Şeylerin doğal tarihinden çok daha önemli olduğu kavrayışıyla birlikte beklerdik ki, felsefe ait olduğu yerde, kendi yuvasında başlasın. İnsan niçin önce kendini araştırmış ve kendini bilme ihtiyacını, Sokrates bu ihtiyacı en temel ilgisi olduğunu ilan edinceye kadar unutmıştır. Bu soruya bir cevap bulabilmek için, Şimdi Erken İyonya doğa bilimini, onun karakterini ve nasıl doğduğunu ele almamız gerekir.

Bu bilime, o, Küçük Asya'daki İyonya kolonilerinden biri olan Milet'te Thales ve halefleriyle başladığı için, 'İyonya' bilimi adı verilir. Thales 6. yy'ın başlarında yaşadı. İyonya biliminin gelişmesi iki yüzyıl sonra Sokrates ve Platon'un bir çağdaşı olan Demokritos'un atomculuğunda doruk noktasına ulaştı.

Aristoteles'in zamanından günümüze bütün Yunan Felsefesi Tarihleri Miletli Thales ile başlar. Onunla birlikte dünyada Batı bilimi adını verdiğimiz yeni bir Şeyin – evrensel tanımıyla bilimin, bilgiyi, hizmetine koşabileceği pratik bir kullanım için değil, fakat bizatihi kendisi için arama tavrının- ortaya çıktığı genel olarak kabul edilir. Doğuya yaptığı seyahatlerde Thales Mısırlıların bir takım yuvarlak olan ölçüm kurallarına sahip olduğunu gördü. Nil nehrinin her yıl taşması arazileri birbirinden ayıran sınır çizgilerini ortadan kaldırmaktaydı ve köylülerin arazilerinin sınırlarının yeni baştan belirlenmesi gerekiyordu. Mısırlılar dikkörtgen alanları hesaplamada kullandıkları bir yönteme sahiptiler. Ve böylelikle pratik problemlerini zyorlardı. Mtecessis yunalı alanların sınırlarını çizmekle uğraşmıyordu. Yöntemin müstakil amaçtan ayırt edilebileceğini ve hangi Őekle sahip olursa olsun bütün alanları hesaplamanın bir yöntemine doğru genelleştirilebileceğini gördü. Böylelikle alan ölçümü kuralları geometri bilimine dönüştürülmüş oldu. Problem – yapılacak, çözülecek bir Şey- yerini bir teoreme- tefekkür konusu yapılacak bir Őeye- bıraktı. Akıl ikiz kenar bir üçgenin taban açılarının hep eşit olduğunu ve neden eşit olması gerektiğini renmekten yepyeni bir keyif aldı. Alam lm memuru harita yaparken bu hakikati halen kullanmaktadır; filozof bu hakikate, o doğru olduğu için sahip olmaktan hoşnuttur.

Yunanlılar astroloji sanatını da aynı Şekilde astronomi bilimine dönüştürdüler. Babilli rahipler yıldızların yönettiklerine inanılan insani olayları önceden kestirebilmek için gezegenlerin hareketlerini

yüzyıllardan beri kaydetmekteydiler. Yunanlılar gözlem sonuçlarını aldılar. Ve Thales M.Ö. 585 yılında Küçük Asya'da meydana gelen bir güneş tutulmasını önceden tahmin etti. Fakat onlar gökyüzünü gözlemlemek için gerekli pratik motivi sağlamış olan bütün bir astrolojik hurafeler dokusunu göz ardı ettiler. Yunan düşüncesinde Doğu ve Batının İskender'in fetihlerini izleyen kaynaşmasından önce, astrolojiden pek iz yoktur.

Bilimi doğuşu öyleyse Aklın çıkar gözetmeyen Akıl haline gelmesi ve kendini şimdi doğrudan eylem problemlerine dalmış kafalara yabancı olan düşünce denizlerinde seyahat etmek için özgür hissetmesi anlamına geliyordu. Akıl evrensel olan fakat hayatın taleplerine cevap verebildiği gibi veremeyebilen hakikati arıyordu. Ve bulmayı başardı. Geriye dönüp 2500 yıl öncesine baktığımızda Milet okulunun kozmologilerini bilimin ilk zuhuru ya da çocukluk dönemi olarak görürüz. Felsefe tarihleri eski mitolojiye batıl itikatlar çağı üzerine birkaç mülahazadan sonra işte buradan başlar. Bununla birlikte bizim Sokratik düşünce devrimine gereği gibi değer biçme amacımız açısından, felsefenin bu başlangıç noktasına diğer taraftan – uzak olan taraftan – bakmak yararlı olacaktır. İnsanlığın bütünsel gelişimini baştan sona araştırabilseydik eğer, bilimin Thales'ten günümüze bu son 25 yüzyılı oldukça farklı bir boyut ve perspektiften görünecekti. O zaman felsefeyi insanın büyük başarılarının en sonuncusu olarak görmemiz gerekecekti. Pre-Sokratik spekülasyon bundan böyle bizi gelişmemiş ve çocukça bir spekülasyon olarak değil fakat tarihin kaydedebildiğinden çok daha fazla yüzyılı kapsayan gelişmede taç giymiş bir çağ olarak etkileyecekti.

Bu çağdan – açıklanmaya muhtaç bir deyim ile – Doğanın keşfedildiği çağ olarak söz ettim. Bununla, çevremizdeki, duyularımızın bize kendisi hakkında bilgi verdiği dünyanın bütününe, kısmen doğal ve de kısmen doğaüstü değil de bütünüyle doğal olduğu keşfini anlatmak istiyorum. Bilim, evrenin kendine ait değişmez yolları-insan akli tarafından araştırılabilir olan insani eylemin kontrolü dışında bulunan yollar – olan doğal bir bütün olduğu anlaşıldığı zaman başlar. Bu bakış açısına ulaşmak büyük bir başarıydı. Bu başarının büyüklüğünü ölçmek için geriye, bilim öncesi çağın belli özelliklerine göz atmamız gerekir. Bunlar: (1) Bir benliğin dış nesneden ayrılması –nesnenin keşfi; (2) Zekanın nesneyle uğraşırken ortaya çıkan pratik eylem talepleriyle meşguliyeti. (3) Ele alınacak nesnenin ötesinde veya içindeki görünmez doğaüstü güçlere inanç.

1- İlk husus - benliğin nesneden ayrılması hususu – söz konusu olduğunda , bireyin insanlık tarihini hala kabataslak verdiği doğrusya eğer, biz burada insani gelişmenin çok gerilerine giden bir şeyle karşı karşıya bulunmaktayız. İnsan yavrusu, sadece yaşamının ilk haftalarında, çevresinin kendisinin bir parçası olduğunu muhakkak adedecek şekilde bir solip sistir. Bu çocukluk felsefesi kısa süre içinde şüpheyle alt üst olur. Yanlış giden bir şeyler vardır: Bebeğin maması açlığa karşı verilen doğrudan tepkiyi izlememektedir. Çocuk acı içinde, kızgınlıkla haykırır. O, çevresinin kendi isteklerine göre davranmasını sağlamak için gayret göstermek zorundadır. Soliptik düş kısa bir süre içinde darmadağan olur. Bir ay veya daha uzun bir süre içinde o kendisinin dışında, yüzlerine gülünüp kandırılacak veya tuzağa düşürülecek başka şeyleri bulunduğu farkına varacaktır. Bebek (hemşirelerin söylediği gibi) 'başkalarının farkına varmaya başlar' ya da (Virgilous'un söylediği gibi) 'annesini gülücükler fırlatarak tanır'. Onun kendisiyle dış dünya arasındaki yarık artık açılmaya başlamıştır.

Dış nesnelere bağımsız varoluşuna duyulan, bebeğin naif solipsizminin yıkılışı tarafından zorla kabul ettirilmiş, bu ham inanç sağduyu felsefesinin temelidir. Benliğin dışında şeylerin varolduğu keşfi, insanlığın gelişiminde, söylemiş olduğum üzere çok gerilere gitmek zorun dadır. Bunlarla birlikte bu keşfi gerçekleştirmek bir şey, bu dış nesnelere, insan doğasına yabancı ve onun tutku ve arzularına ne yakınlık ne de düşmanlık besleyen kendilerine ait bir doğaya sahip oldukları düşün cesine ulaşmak oldukça başka bir şeydir. İnsan beniyle nesne arasındaki sınırın bilimin bu sınırı çizdiği yerde, çekilmesine ve nesnenin tam olarak ayrılmasına kadar oldukça uzun bir zaman gerekmektedir.

Bu metin, F.M. Conford'un *Before and After Socrates* adlı kitabının bir bölümünün çevirisidir.

Çeviren: Elif Nuyan